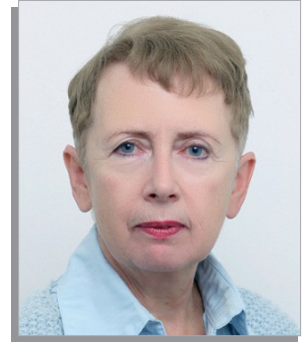

УДК 338.246:614.4

DOI: 10.31359/2411-5584-2020-41-2-161

О. А. ГРИЦЕНКО

докторка економічних наук,
професорка, професорка кафедри
економічної теорії Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: grytsenkohelenf@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9895-730X>

COVID-19: ТАКТИКА ТА СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВИЖИВАННЯ

**Виступ на теоретичному семінарі кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, 24 квітня 2020 р.**

Зараз весь світ опинився в надзвичайній ситуації, яка поєднала в собі медичні, соціальні, економічні та політичні явища. Ця ситуація дуже нагадує «чорного лебедя», оскільки описує непередбачувані події та невизначені наслідки, що дають поштовх соціальним процесам і змінюють життя кожної людини, суспільства та світу в цілому. Економісти вже почали пропонувати власні рецепти. Авторка аналізує блоки економічних проблем, які слід вирішувати стратегічно. Ці блоки повинні підтримуватися розробкою необхідних тактичних інструментів.

Ключові слова: COVID-19, економічний розвиток, економічна криза, економічна політика.

JEL Classification: A13, I18, E32, E60.

Добрий день, шановні колеги!

Сьогодні весь світ потрапив у надзвичайну ситуацію, яка об'єднала медичні, соціальні, економічні та політичні явища, наслідки яких ще важко оцінити, зрозуміти, прогнозувати. Це дуже нагадує «Чорного лебедя» (Насім Ніколас Талеба), основні риси якого – непередбачувані події, невизначені наслідки, які дають поштовх історії, змінюють життя як кожної людини, так і суспільства та світу в цілому (бажають цього чи ні). На думку Талеба, успіх безпосередньо залежить від того, як поводитися з такими ситуаціями. Не треба вважати, що ця ситуація стосується тільки медичної науки. На еконо-

містів покладена теж важлива задача: знайти та обґрунтувати заходи подолання економічних наслідків епідемії. Ці заходи повинні об'єднувати як тактичні інструменти, так і стратегічні засоби.

Ситуацією у світі занепокоєний Світовий банк, який уже попереджає про складність майбутнього економічного розвитку. У «Перспективах розвитку світової економіки» (квітень 2020 р.) звертається увага на те, що «світовий прогноз пов'язаний з крайнім ступенем невизначеності. Економічні наслідки залежать від факторів, взаємодію яких важко передбачити, в тому числі від розвитку пандемії, інтенсивності та ефективності заходів її стримування, масштабів порушень поставок, наслідків різкого ускладнення умов на світових фінансових ринках, зрушень у структурі витрат, змін у поведінці (наприклад, неохильність людей відвідувати торгові центри і користуватися громадським транспортом), від впливу на впевненість і волатильність цін на біржові товари. Багато країн стикаються з багаторівневою кризою, яка включає шок в області охорони здоров'я, збої в економіці внаслідок внутрішніх факторів, різке падіння зовнішнього попиту, розворот потоків капіталу і обвал цін на біржові товари. При цьому переважають ризики погіршення ситуації. Щоб уникнути таких небезпечних результатів, необхідні дієві заходи політики. Заходи економічної політики повинні пом'якшувати наслідки спаду активності для людей, компаній і фінансової системи, скорочувати довготривалий глибокий збиток від неминучого серйозного уповільнення зростання і забезпечувати можливість швидкого початку економічного відновлення після того, як пандемія відступить».

Економісти вже почали осмислювати цю ситуацію та надавати власні рецепти. У редакцію журналу «Економіка України» надійшла стаття відомого польського вченого Гжегожа В. Колодко «Після пандемії. Економіка і політика у постпандемічному світі» (After. Economics and politics in the post-pandemic world). Даю зміст анотації та свої власні роздуми з приводу перспектив подолання економічної кризи та майбутньої депресії, які пов'язані з пандемією. Також важливо виявити ті стратегічні проблеми, які висуюються реальним світом.

Отже, «пандемія коронавірусу, яка потрясла світ, ляже довгою тінню на багато років. Вона ставить перед людством неймовірні виклики, які збігаються з іншими негативними мегатенденціями та невирішеними економічними, соціальними та політичними проблемами. Величезні наслідки пандемії та витрати від неї – людські та соціальні, економічні та фінансові – будуть повністю оцінені тільки через деякий час – постфактум. Хтось не втратить нічого, інші втратять все, іноді навіть своє життя. Неоднорідне постпандемічне майбутнє, в якому в умовах незворотної глобалізації будуть взаємодіяти різні політичні та економічні системи, піде по багатьох шляхах, причому становище високорозвинених країн буде послаблюватися. Напруга по лінії США – Китай зростатиме, геополітика та геоekonomіка будуть змінюватися. Протистояння

між демократією та авторитаризмом будуть посилюватися, трансформується синергія ринку та держави. Особливо небезпечною буде альтернатива між двома сторонами однієї фальшивої монети: між неоліберальним капіталізмом та капіталізмом популістським. Шанси на краще майбутнє можуть бути створені шляхом поступового переходу до нового прагматизму. Це стратегія модерації економічної діяльності та потрібно – економічно, соціально та екологічно – стійкого розвитку, що базується на основах інноваційної, неортодоксальної та *цілісної економічної теорії*. Пандемія також є величезним викликом для суспільних наук, не тільки для економіки, тому що старий *спосіб мислення часто виявляється безпорадним для аналізу та пояснення нових ситуацій*» (виділено мною. – О. Г.).

Безумовно, ми не в змозі розробити антикризовий пакет, але наше завдання – продемонструвати особливості економічної політики в кризових умовах. На мою думку, перш за все треба виявити блоки економічних проблем, які повинні бути вирішені стратегічно та відповідно до яких необхідно розробляти тактичні інструменти.

Перший блок. Необхідно підтримати збереження внутрішнього сукупного попиту (перш за все споживчого), який стане стимулюючим фактором економічного розвитку. Безумовно, мова повинна йти і про безробітних. Оскільки рецесія може тривати недовго, але депресія, яка представляє собою тривалий період спаду виробництва, буде супроводжуватися масовим безробіттям. А для цього може знадобитися тривалий час.

Другий блок. Необхідно визначити заходи підтримки малого бізнесу, який постраждає найбільше, особливо ті галузі, що надають різноманітні послуги населенню.

Третій блок. Виявити системоутворювальні підприємства (державні чи приватні), які зможуть стати драйверами виходу з кризи. До таких підприємств належать авіакомпанії. Жодна авіакомпанія світу не витримає кризи без державної підтримки. Приміром, держава може фінансувати ці підприємства з метою збереження ними робочих місць своїм працівникам.

Четвертий блок. Виявити можливості та роль банківської системи в подоланні економічної кризи: кого кредитувати, під які відсотки тощо. Важливо визначити, яку політику обере Національний банк України. Відомо, що реальні відсоткові ставки центральних банків світу мають негативне значення, що спонукає інвестиційні процеси. І цей процес вважається довготривалим. Чи спроможний на це наш НБУ?

П'ятий блок. Визначити можливості державного бюджету з фінансування найбільш постраждалих галузей економіки. Дуже важливо зрозуміти, наскільки зростатиме державний борг та дефіцит бюджету. На думку Г. Колодко, «в економічній науці постпандемічного світу догма про необхідність

збалансування державного бюджету затигне. Так само, як і концепція про загальну неприпустимість фінансування дефіциту державного бюджету незалежним центральним банком. Будуть розглядатися погляди щодо можливості та легітимності монетизації дефіциту за рахунок грошової експансії, особливо шляхом так званого друку грошей». Скільки додаткових державних грошей, вкинутих в економіку у відповідь на пандемічну кризу, слід спрямувати на інвестиції в інфраструктуру, а скільки – на підтримку приватного бізнесу для захисту робочих місць – це питання для дискусій.

Шостий блок. Необхідно спрогнозувати розмір інфляції та визначити її безпечний розмір. Деякі економісти вважають, що збільшення темпів інфляції буде допускатися як один із способів фінансування витрат з обслуговування державного боргу. Вважається, що прискорення інфляції не буде великою проблемою. Але я думаю, що це стосується тільки розвинутих країн. Оскільки досвід таких країн, як Аргентина, Судан, Ангола, Туреччина, й особливо гіперінфляція в Зімбабве та Венесуелі, призвів до дуже негативних наслідків.

Реалізація цих економічних блоків може досягатися різними моделями, основними з яких є ліберально-ринкова та консервативно-державна, кожна з них має свої економічні інструменти, позитивні та негативні наслідки.

Представники першої моделі пропонують схему фінансизації економіки за рахунок збільшення грошової маси та використання державних облігацій. При цьому виникає небезпечний процес – втеча капіталу, непрогнозована інфляція тощо.

Представники другої моделі пропонують селективні заходи державного регулювання економіки, підтримку сфери охорони здоров'я (формування раціональних резервів медичних ресурсів – ліків, персоналу, капіталу) та освіти шляхом переорієнтації фінансування державного бюджету. При цьому виникає небезпека: збільшення податків, суттєва реструктуризація видатків бюджету тощо. Для нашої країни небезпечною може стати можливість захоплення грошей державної скарбниці політичними популістами, які під прикриттям пандемії будуть використовувати різні корупційні схеми привласнення. Небезпека може виникнути в разі, коли лобісти сильного бізнесу будуть перехоплювати грошові потоки під прикриттям використання коштів для боротьби з коронавірусом.

Існує також модель, яка отримала назву «чинізму». Її розглядає у своїй статті Г. Колодко. Вона побудована на однопартійній системі, в якій править меритократія, з плюралізмом власності в економіці та гнучкою системою синергії влади невидимої руки ринку та видимої руки держави. Але такий варіант не приваблює розвинуті країни.

Важливо зрозуміти, що українські можливості подолання кризи багато в чому залежать від глобальних процесів. Світовий банк прогнозує темпи

падіння в усіх країнах. Так, в Україні падіння буде до 7,7%, у той час як в emerging and developing Europe темпи падіння будуть на рівні 5,2%.

Багато питань виникає внаслідок світових подій. Наскільки українські ринки пов'язані з фінансовими ринками світу? Від цього буде залежати поведінка інвесторів та наших виробників. Що буде відбуватися з долларом? Від цього буде залежати наш платіжний баланс.

Дослідження особливостей економічної політики в умовах пандемії порушує багато фундаментальних питань, наприклад співвідношення держави та приватного сектору, державних та ринкових заходів, регулювання економіки та контроль за її суб'єктами, ієрархії та мережевих відносин, алгоритм свободи та залежності.

Г. Колодко вважає, що найкращий шлях подолання кризи – це «всеосяжна глобалізація, заснована на співпраці між соціальними ринковими економіками, до рівня яких у постпандемічному світі має розвиватися якомога більше країн. Звичайно, з власними характеристиками, вбудованими на рівні культури. Такий шлях вимагає відповідної синергії ринкових сил та державної політики, а також нового стилю міжнародної координації. Функціонування економік має базуватися більшою мірою на новому прагматизмі, враховуючи імператив поміркованості та піклування про потрібний – економічний, соціальний та екологічний – сталий розвиток. Тоді буде більше гармонії, співпереживання та терпимості і менше експлуатації, несправедливості та ворожості».

Чи безпечним стане такий шлях для України? Усе це потребує обговорення, спеціального дослідження та наукового аналізу.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2020 р.

Стаття пройшла рецензування 04.05.2020 р.

Стаття рекомендована до опублікування 27.05.2020 р.

Е. А. ГРИЦЕНКО, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної теорії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна, г. Харків

COVID-19: ТАКТИКА И СТРАТЕГИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ВЫЖИВАНИЯ

Выступление на теоретическом семинаре кафедры экономической теории

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого,

24 апреля 2020 г.

Сейчас весь мир оказался в чрезвычайной ситуации, соединившей в себе медицинские, социальные, экономические и политические явления. Эта ситуация очень напоминает «черного лебедя», поскольку описывает непредсказуемые события и неопределенные последствия, дающие толчок социальным процессам и меняющие

жизнь каждого человека, общества и мира в целом. Экономисты уже начали предлагать собственные рецепты. Автор анализирует блоки экономических проблем, которые следует решать стратегически. Эти блоки должны поддерживаться разработкой необходимых тактических инструментов.

Ключевые слова: COVID-19, экономическое развитие, экономический кризис, экономическая политика.

O. A. GRYTSENKO

Doctor of Economic Sciences, Professor of Economic Theory Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv

**COVID-19: TACTICS AND A STRATEGY
FOR THE ECONOMIC SURVIVAL**

**Speech at the theoretical seminar of the Economic Theory Department,
Yaroslav Mudryi National
Law University, 24 April 2020**

Nowadays, the whole world finds itself in an emergency situation, which joins medical, social, economic, and political phenomena together. We can barely evaluate, understand, and prognosticate consequences of these phenomena. This situation resembles the theory of black swan very much. The main features of the theory implies unpredictable events and undetermined consequences, which give impetus to social processes and change the life of each human being, as well as a society and the world on the whole. Economists have already begun to comprehend this situation and to offer own recipes. Although we cannot develop the anti-crisis package, our goal is to demonstrate peculiarities of an economic policy under crisis conditions. The author proposes blocks of economic problems to be solved strategically. These blocks should underpin the development of necessary tactic instruments.

Key words: COVID-19, economic development, economic crisis, economic policy.

Article details:

Received: 24 April 2020

Revised: 4 May 2020

Accepted: 27 May 2020

Рекомендоване цитування: Гриценко О. А. COVID-19: тактика та стратегія економічного виживання. *Економічна теорія та право*. 2020. №2 (41). С. 161–166. DOI: 10.31359/2411-5584-2020-41-2-161.

Suggested Citation: Grytsenko, O. A. (2020). COVID-19: taktyka ta stratehiia ekonomichnoho vyzhyvannia [COVID-19: Tactics and Strategy for the Economic Survival]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 2 (41), 161–166. DOI: 10.31359/2411-5584-2020-41-2-161.